
LITERATURA

IÑIGO ARANBARRI

FUSIL BEGIAK BEHA

Aspaldiko irudi beldurgarriak berritu dizkit udak: etorkizunearn fusilek zainduko dituzte liburuak. Mexikon ikusia da, hiriburuan. Euskaldunontzat liburugintzan hiri esanguratsuetan esanguratsuen, nonbait bada. Durangoko euskaldun batek eroan zuen han ezagutu zen lehendabiziko inprenta. Bergarako euskaldun batek bertan eman zuen 36ko gerra ostean idatzi zen lehen liburua. Bizitzaren mutur biak, boterea eta ihesa, euskaldun bezainbestean urrutiko. Eman dezagun irudi plastiko eran: Fray Juan de Zumarragaren tortura ziegetan idatzi ziren Monzonen gudarien eginak.

Eta jo ezazu Zocalo-tik aurrera, katedralea eskubian duzula beti, liburudenden karrika den 5 de Mayo-n barrena. Han dituzu Manuel Porrúa-ren denda zaharra, klasiko bat, Sanborn's kateakoa harantzago, Mexiko D.F.ko liburudendarik onenak, lau, bost, dozena erdi bat ber-bertan. Eta sar zaitez edozeinetan, eta batean baino gehiagotan aurkituko duzu izua. Mahai handi batek itxiko dizu apalategietarako bidea. Dendariak zer nahi duzun galdetuko dizu, eta botika batean balego bezala aterako eskatutakoa mahai atzean diren zinpeko zaindarien fusil handien begiradapean. Honela da, dendari bat eta armatu bi. Esan dizuet. Fusilen begiek zaintzen dituzte liburuak ebasleengandik. Ez da izenburu txarra filme txar batentzat.

Exageratua haiz bada txikito! Dudarik gabe. Hango kontuak. Hemen ez da horrelakorik. Eta poztu ere egiten da bat hemen liburudenda batean erositako liburuek beste bateko alarman-sistema guztiak piztu eta tiro egiten ez dizutenean. Aurreko dendariari poltsan dituzunak desaktibatzea ahaztu, edonori gerta dakiok. Eta bai. Nork edo nork besotik heldu eta bulegora sartzen zaituenean ez duzu zeure burua literaturatik hain gertu inoiz sentitu. Dostoievski-ren nekazaririk izutuena

zara, krimenik beltzenaren aita. Erru ustelak, mehatxuaren itzala, eta azkenean, okerra zuzenduta, barkamena. Galdetu Fray Juani non paratu zuen Mexikora eroan zuen lehen inprenta hura: Netzahualcoyotl-en biloba errearazi zuen ziegan bertan!

Adibide biak ez dira eguneroko, baina irakurzalea liburudendetatik izutzeko ez da ezer hoberik. Eta badator hona ere.

Azken urteotan, urrats handiak eman dira irakurlea eta liburu saltzailearen arteko harremanak zuztar-zuztarrik erauzteko. Azalera handiko lokaletan dela, *hiperlibertan* dela, liburuak utzi dio transmisore kultural izateari. Saltzaileak nekez hitz egingo dizu produktuaz, egileaz, liburua esku artean duzuna baino ez da. Galzorian dira betirako aholkulariak, saltzaile-saltzaileak, *ez daukagu baina ekarriko dizugu, emaidazu izena* ziotenak. Esan dezagun honela, liburua, azken kontsumo-produktu erromantikoa, logika zuriaren arrastoan sartu da.

Honek esan nahi du erakusleihoak gehien ordaintzen duten argitaletxeen aholkuz janzten direla, eskaintza-irizpideak ez direla liburuak berak eskain ditzakeenak, liburuek bizitza laburragoa dutela eta diskriminazio positiboa —euskal liburuak badaki honezaz— ez dela itzal zahar baino. Merkatu librearen legeak dira. Bizitza horrela badoa, zergatik izan behar du diferente liburuekin? Eta egia da. Igualitarismoaren alde egon garenean beti. Orain ulertzen dut fusilak erosleari beha jartzearena. Horrelaxe jarriko nituzke neuk ere. □

GEURETU EZINAK

Eta eman dezagun hala eta guztiz ere fusilen begiei aurre egin, erosle-duintasuna poltsikoan gorde eta liburu batekin irteten duzula besapean, modernitatearen seme-alaba baika-ra azken beltzean.

Oraindik orain eman ditu argitara Euskaltzaindiak BBK Fundazioaren laguntzaz —zer genioen merkatu libreaz?— urteoro antolatu ohi dituen literatura-sarien 1995eko lan ira-

bazleak: Jose Felix Azkona poesian, Juanjo Olasagarre antzerkian, Luis Mari Mujika eleberrian eta Pako Sudupe saioan.

Suduperenak eman dit gogoetarako bidea, badu eta, liburuak berak baino, erabili diren asmoak eta bideak direla-eta nondik heldu.

Ikerketa lan serioa da Pako Sudupek herrikide duen Nemesio Etxaniz «poliedrikoaren» bizitzaz eta ideologiaz burutu duena. Orain arte susmoz eta orri tarratadetan hartutako izaera puskak —Nemesio errenazentista, Nemesio gazte-aldekoa, Nemesio polemikoa, Nemesio erresistentea...— era batu, kontrastatu eta dokumentatuan jasotzeko aukera du euskal irakurleak Suduperen liburuarekin. Bere garaian ondo kokatua ikusiko du Nemesioren sotana luzea, kontestualizazioa egin beharreko lana da. Baina tira dezagun begi-bistara ageri diren harrietatik.

Pako Suduperen lana Nemesioz prestatzen ari den doktoregotesiaren atal bat baino ez da. Unibertsitatetik bideraturikoa beraz. Eta sariketa baten bidez eta esponsorizazio pribatuaz eman dena argitara. Euskaltzaindiaren lehiaketara aurkeztu —eta irabazi— izan ez balu nekez zukeen Nemesioren biografiak argia ikusiko. Arrazoa? Liburudendetan fusilak sartzearen berbera. Nork erosiko du Bigarren Dibisioko futbolari bati buruzko detektibe txostena dendariak behartu gabe? Argitaletxeek gero eta zaletasun txikiagoa dute menturetako. Eta ulertzekoa da. Fusilaren begia dute beha.

Era puztuan jardute honetan Pako Sudupek ulertuko ote dit behintzat Bigarren Dibisiokoarena, hain naiz aldrebesa futbol-kontuak azaltzen. Baina Sudupek herri honek bere memoria osatzeko dituen zailtasunak erakusten dizkigu. Lizardi, Lauaxeta, Orixe, Aitzol eta enparauak ikertu eta berrargitatu ostean, asko dira euskal ikerlariak berreskuratu eta irakurlearen begietara eman behar dituen on nemesioak. Egiteko dagoen lana da herri izango bagara. Berdin Bigarrenekoak Lehen Dibisiora pasatzearena. Baina hitz egin ere hitz egin beharko da zein den lan hauek zirkulazioan jartzeko biderik egokiena. Plangintza-falta fusilaren begia bezain beldurgarria egingen zait. □

ETA GEURETZEN DITUGUNAK

Eta egunen gurpileak Mexikoko liburudendak bezala, itzal gaiztoak piztu dituzten omenaldiak ere ekarri ditu azkenaldian. Zestoan Pio Baroja omendu zen, bertsoz —euskal bertsoz, orain esan beharra dago— omendu ere Donostiako Musika Hamabostaldiaren barruan. Herriko karrika kantoietan ibilarazi zuten mediku gazteari Xabier Euskitzeren soina eta ahotsa eman zitzaion, Gorrotxategirena aguazilari eta Sebastian Lizasorena Barojarekin konturen bat edo beste konpondu behar izan zuen orori. Segizioak garaiko Zestoarik zestoarena iradokitzen zuen. Eguna, ohartarazi zuen prentsak hurrengo egunetan, hunkigarria eta baketsua gertatu zen.

Egoera, bai egun zoragarriaren bezperetan, egunean bertan edo orain, surrealismoaren mugetan ikusi nahi nuke, eskaintzen duen beste irakurketa —gaiztoa— askoz ere tristeagoa ateratzen baitzait inondik ere. Nork euskaldundu nahi duen Baroja eta zergatik orain arte inork argitu ez duen puntua da. Eta ez euskaltasuna eksklusibista delako, ausaz oker nabil honetan ere, euskaltasuna hizkuntza berak definitzen duelako, eta nekez har daitekeelako euskalduntzat, guretzat, alde horretatik, Barojaren lana. Mende aldaketako Euskal Herriaren estampa zoragarriak eskaintzen dituela, eta horrekin zorretan? Ur handitan sartzekotan sar gaitezen belaunetik gora, eta esan zer euskaldun txapelekoa den Barojaren obran agertzen dena. Hitz egin dezatela feriara eramandako haiek.

Baroja hain era sinpatikoan, etxekotuan eman izanak kezkatzen nau. Zer behar dago Baroja —Pio, ez bere lana— euskalduntzeko? Galdera beste galdera batez ordezkaturak irakurri dut nonbaiten. Idazle euskaldunok nolako harremanak behar ditugu izan Euskal Herriko idazle erdaldunekin? Askozaz galdera interesgarriagoa da hagitzez, dudarik gabe. Orain, horren erantzuna Zestoan transmititu zena baldin bada, ulertzen hasia naizen seinale, uste dut. Zestoan probintzialismorik itzuenetik aurkeztu nahi izan da Barojaren euskaltasuna. Tipismoa, jatoritasuna, «Zestoan ohartu nintzen euskal herritarra nintzela». Gipuzkoan, ingururik euskaldunaren beroa erdal idazle euskal herritarrarentzat. Gutasuna ez dago hizkun-

tzan. Alferrrikako ibilia izan da orain arterakoa; tipismoan dago! Gauza bera egingo ote da Ravel-ekin, Unamuno-rekin —irakurri al dituzue honen euskarazko olerkiak?—, Navarro Villoslada-rekin, Samaniego-rekin Ziburun, Bilbon, Bianan, Bias-terin?

Ez dira ordea euskaltasunaren lerroak ahul dabiltzan bakar-rak. Orain hurrengoan beren artea frankismoaren bandera-pean jarri izan zuten Zuloaga eta Telleria omendu ziren, euskal herritar errekuerable legez, ulertu nuen nik. Laster, lerro hauek idatzi eta argitara atera bitartean, hogeitabost urte bete-ko dira Jose Artetxe —nola da erreakziotik hainbestetan aipatzen den piromanoa eta suhiltzailearen erran zaharra?— hil zela. Egingo da gogoeta saiorik bazterretan. Eta historia go-rirenak absolbatu egingo du.

Zerbait aldatzen ari da. Begirunerik gabeko kultura da az-kenaldian ospakizunen triptikoetatik bultzatzen dena. Ezer gertatu eta gertatzen ari ez balitz bezala jokatzea da arestian planteaturiko galderari ematen zaion erantzun kultural bakarra. *Revival*-ak bizi zirelarik euskal memoriaren (euskara atoa ibili zutenen, esan beharko nuke ausaz) kontra aritutakoak defenditzen ditu garaiotan. Denok gara zuek. Baroja euskalduna da, eta erakutsi da. Zuloaga, Telleria, musikoak izan ziren, pintoreak kolaborazio puntual orean gaiset. Hildakoen be-sarkadaren filosofia hau urrun dago ordea gure Bigarren eta Hirugarren Dibisioa berrikusi eta duintzetik. Eta nire barruen-tzat, esan dut lehen ere, euskal on nemesio larregi dugu hain-beste patrifioren pean itota Zestoara tenplean hurbiltzeko. Ezta gibelerako munduko urik onenak izanda ere. □